

"ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף"

החיבור בין משיח בן דוד ומשיח בן יוסף על ידי התשובה של יהודה והתורה של יוסף

זאת ועוד צריך ביאור להבין את דברי השבטים, אשר ענו ואמרו על מחלוקת זו שבין יהודה ליוסף כפי שמבאר המדרש: "אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו, אנו מה איכפת לנו, יאי למלך מדיין עם מלך". וכל בר דעת ישכיל ויבין כי חכמינו ז"ל טמנו כאן רעיון עמוק בהבנת הפגישה שנתקיימה בין יהודה ליוסף.

יהודה שהודה במעשה תמר הורה לישראל דרכי התשובה

רחש לבי דבר טוב לבאר כל זה, על פי המבואר בספרים הקדושים כל אחד לפי דרכו בקודש, כי יהודה ויוסף מייצגים שתי דרכים שונות בעבודת ה', ובדרכם נלך לבאר מה שנראה לפי עניות דעתי, כי שתי הדרכים שסללו יהודה ויוסף, הן דרך התשובה ודרך התורה שנקראות דרך, כי אצל תשובה מצינו (תהלים כה-ח): "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך". ופירש רש"י: "יורה חטאים בדרך תשובה". וזהו שתיקנו לומר בסליחות (אל מלך יושב): "ודרך תשובה הורית". וכן מצינו אצל תורה שנקראת דרך, כמו שכתוב (תהלים קיט-א): "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'".

והנה כאשר נתבונן נראה כי יהודה סלל לפני ישראל את דרך התשובה. דבר זה אנו למדים ממה שבירך אותו יעקב לפני פטירתו (בראשית מט-ח): "יהודה אתה יודוך אחיך". דרשו על כך במדרש (ב"ר צט-ז):

"הרי שמעון ולוי יצאו אף הם פניהם מכורכמות [שהוכיח אותם יעקב על שמכרו את יוסף], והיה מתיירא יהודה שלא יזכור לו מעשה תמר, התחיל קורא לו יהודה אתה יודוך אחיך, אמר לו הקב"ה [ליהודה], אתה הודית במעשה תמר, יודוך אחיך להיות מלך עליהם".

נמצינו למדים מזה כי יהודה זכה להיות מלך על ישראל, משום שעשה תשובה ולא התבייש להודות ברבים על מעשה תמר, כמו שכתוב (בראשית לח-כ): "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני". ויותר מזה מבואר במדרש (ב"ר צח-ו), כי יעקב בירך

סירובו של יוסף להחזיר את בנימין ליעקב אביו, והנה כאן בשליחותו של יעקב אביהם כבר נפגשו לשלום, והנה דבריהם במדרש תנחומא (שם):

"ואת יהודה שלח לפניו, זה שאמר הכתוב (איוב כה-ב) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל, מיכאל מן המים וגבריאל מן האש, והן עומדין לפני השכינה ואינן מזיקין זה את זה, הוי אומר עושה שלום במרומיו... יהודה ויוסף, זה ארי [בראשית מט-ט]: "גור אריה יהודה", וזה שור [דברים לג-ז]: "בכור שורו הדר לך", אתמול מתנגחין זה עם זה, ועכשיו הוא משלחו אצלו, שנאמר ואת יהודה שלח לפניו, הוי עושה שלום במרומיו".

והנה, מה שאמרו במדרש על יהודה ויוסף: "אתמול מתנגחין זה עם זה", כוונתם כמו שפירש רש"י בשם המדרש, כי יהודה איים על יוסף: "כי כמוך כפרעה, אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדונך". זאת ועוד כמו שדרשו במדרש (ב"ר צג-ב) על הפגישה הראשונה בין יהודה ליוסף את הפסוקים (תהלים מח-ה): "כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו, המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו, רעדה אחזתם שם חיל כילודה".

"כי הנה המלכים נועדו, זה יהודה ויוסף, עברו יחדיו, זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה, המה ראו כן תמהו, ויתמהו האנשים איש אל רעהו, נבהלו נחפזו, ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, רעדה אחזתם שם, אלו השבטים, אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו, אנו מה איכפת לנו, יאי למלך מדיין עם מלך".

אולם צריך ביאור להבין דברי חכמים וחידיותם, מה שהגדירו במדרשים הנ"ל את הפגישה הראשונה בין יהודה ליוסף, כפגישה בין שני מלכים המתווכחים ומתמלאים עברה זה על זה, עד שבא הקב"ה העושה שלום במרומיו ועשה שלום ביניהם, על ידי יעקב אבינו ששלח את יהודה אל יוסף להורות לפניו גשנה, משמע שמדובר כאן על ויכוח עמוק יותר ביניהם.

בפרשתנו פרשת ויגש אנו למדים על ההכנות שעשה יעקב אבינו לקראת ירידתו למצרים, כדי להיפגש עם יוסף בן הזקונים שלא ראה כ"ב שנה (בראשית מו-כח): "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה". ופירש רש"י בשם מדרש אגדה: "להורות לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה". וצריך ביאור להבין כוונתו העמוקה של יעקב אבינו, שבחר דוקא ביהודה לשלוח אל יוסף להקים לו בית תלמוד ללימוד התורה במצרים.

עוד ראוי להתבונן במה שמצינו מאמר פלא על פסוק זה, שהוא בגדר "מדרש פליאה", במדרש תנחומא (פרשתנו אות ו):

"ואת יהודה שלח לפניו. ילמדנו רבינו, אימתו מברכין על הנר במוצאי שבת, כך שנו רבותינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, ומניין למדו, מן הקב"ה שנאמר (בראשית א-ד) וירא אלקים את האור כי טוב, ואחר כך (שם) ויבדל אלקים בין האור ובין החושך. רבי זעירא בר אבהו אמר, מכאן שמברכין על הנר במוצאי שבת משיאותו לאורו".

ובהשקפה ראשונה הדבר מפליא מאד כמו שתמה ה"ישמח משה", מהו הקשר בין מה ששלח יעקב את יהודה אל יוסף במצרים, למה שמברכים על הנר במוצאי שבת רק אחרי שנהנים לאורו. זאת ועוד צריך ביאור, מה שמביא המדרש ראייה שאין מברכים על הנר רק אחרי שייהנו לאורו, ממה שכתוב: "וירא אלקים את האור כי טוב, ואחר כך ויבדל אלקים בין האור ובין החושך". ואינו מובן כלל איפה מצינו שם שהקב"ה בירך על האור.

"אתמול מתנגחין זה עם זה, ועכשיו הוא משלחו אצלו"

פתח דברינו יאיר לפתור חידה סתומה זו על פי מה שעמדו חכמינו ז"ל בחכמתם העמוקה, על השינוי הגדול שחל בקשר שבין יהודה ליוסף, מאז הפגישה הראשונה שנפגשו בתחילת הפרשה, כמו שכתוב (שם מד-יח): "ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה", אשר אז נפגשו כדי להתווכח על

ביאור מדרש פליאה: "ואת יהודה שלח לפניו, כך שנו רבותינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו"

מדרשו: ישראל נקראים "יהודים" על שמו של יהודה, שהתוודה במעשה תמר באומרו: "צדקה ממני"

יוסף הצדיק עמד בניסיון הקשה במצרים בזכות התורה שלמד מיעקב שהיא תבלין כנגד היצר הרע

מדרשו: "ויבוא הביתה לעשות מלאכתו, שבת היה, ומה מלאכה היתה לו, שונה וקורא מה שאביו למדו"

הביתה לעשות מלאכתו, כדי לעסוק בתורה ולקיים מצוות התורה שהיא מלאכתו של אדם בעולם הזה.

וזהו שכתוב בפרשת ויגש (בראשית מה-כה): "ויעלו ממצרים ויבואו ארץ כנען אל יעקב אביהם, ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים, ויפג לבו כי לא האמין להם, וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דיבר אליהם, וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם, ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות".

והדרשו במדרש (ב"ר ד-ג): "אמר להם [יוסף לאחיו], אם יאמין לכם [יעקב] הרי מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו [בשמין], בשעה שפירשתי ממך, לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק, הדא הוא דכתיב וירא את העגלות, ותחי רוח, ויאמר ישראל רב כוחו של יוסף בני, שכמה צרות הגיעוהו ועדיין הוא עומד בצדקו". לפי האמור ביקש יוסף להוכיח לו בכך, שגם במצרים לא פסק מלמוד תורה שלמד מיעקב אביו, ומזה שפט יעקב שהוא עומד בצדקו, כי התורה היא תבלין כנגד היצר הרע.

משיח בן יהודה בזכות תשובה משיח בן יוסף בזכות תורה

חשבתי דרכי לבאר בזה מה שגילו לנו חכמינו ז"ל בגמרא (סוכה נב), כי הגאולה העתידה תהיה על ידי שני משיחים - "משיח בן יוסף" מזרע יוסף, "משיח בן דוד" משבט יהודה. והענין בזה כי כאשר נתבונן נראה שהגאולה העתידה תלויה בשתי הדרכים שסללו לנו שני המלכים, דרך של תשובה שהורה לנו יהודה, ודרך של תורה שהורה לנו יוסף.

ונפתח בדרך של תשובה שהורה לנו יהודה, שעל שמו אנו נקראים בשם יהודים, שהרי כך שנינו בגמרא (יומא פו): "גדולה תשובה שמביאה את הגאולה". וכן פסק הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז

אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה, ולא רצה לשמוע אליה לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה לעולם הבא".

הרי לנו דברים ברורים: "רשע אומרים לו, מפני מה לא עסקת בתורה", כלומר ששואלים אותו למה לא עסקת בתורה כדי שתוכל להתגבר על יצר הרע, "אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי, אומרים לו כלום נאה היית מיוסף", שעמד בניסיון הקשה במצרים, הרי מבואר שעמד שם בקדושתו בזכות שעסק שם בתורה, ולכן הוא מחייב את הרשע ששואלים אותו: "מפני מה לא עסקת בתורה" - כיוסף שהתגבר על יצרו על ידי שעסק בתורה.

"שונה וקורא מה שאביו למדו"

ונראה להביא עוד סימוכין שיוסף עמד בניסיון בזכות לימוד התורה, ממה שדרשו במדרש (ילקוט שמעוני פרשת וישב רמז קמו): "ויבוא הביתה לעשות מלאכתו, רבי אליעזר אומר שבת היה, דכתיב (בראשית ב-ג) כי בו שבת מכל מלאכתו, ומה מלאכה היתה לו, שונה וקורא מה שאביו למדו". הרי לנו דברים ברורים כי באותה שעה שנכנס הביתה ללמוד תורה, התנסה בניסיון הקשה עם אשת אדונו, ומזה נשכיל להבין כי מה שהצליח לעמוד בניסיון הוא רק בזכות לימוד התורה.

יומתק לבאר בזה מה ששנינו בגמרא (סוטה לו): "באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון". לפי האמור הביאור בזה, כי כאשר עמד בניסיון הקשה עם אשת אדונו, ראה את דמות דיוקנו של אביו שהיה רגיל לעסוק עמו בתורה, והיה עוסק באותה שעה בתורה שלימדו אביו, ובזכות קדושת התורה התגבר על יצרו.

וכן מבואר בזה הקדוש (פרשת וישב קצ): "ויבוא הביתה לעשות מלאכתו, בגין לאשתדלא באורייתא ולמעבד פקודי דאורייתא, דאיהו מלאכתו דבר נש בהאי עלמא". פירושו: "ויבוא

את יהודה, שבזכות הודאתו במעשה תמר יקראו כל ישראל על שמו: "יהודה אתה יודוך אחיך, אחיך מודים בך, אמך מודה בך, אני בעצמי מודה לך, אמר רבי שמעון בן יוחאי, יהיו כל אחיך נקראין על שמך, אין אדם אומר, ראובני אנא, שמעוני אנא, אלא יהודי אנא".

וכן מבואר בתרגום יונתן על הפסוק: "יהודה אתה יודוך אחיך" - "יהודה אנת אודיתא על עובדא דתמר בגין פו לך יהודין אנת ויתקרון יהודאין על שמך". פירושו: יהודה אתה הודית על מעשה תמר, על כן לך יודו אחיך, ויקראו יהודים על שמך. נמצינו למדים מזה כי יהודה סלל לפני כל ישראל את דרכי התשובה, שצריך להיות מודה ומתוודה לפני הקב"ה על חטאיו, ומזה נשכיל להבין עד כמה חביבה היא מצות התשובה וההתוודות לפני הקב"ה, שהרי מטעם זה נקראים כל ישראל "יהודים" - על שם יהודה שהתוודה על מעשה תמר.

יוסף התקדש במצרים בזכות לימוד התורה

אמנם בעוד שיהודה מייצג לפני כל ישראל את הדרך של תשובה, הרי שיוסף הצדיק מייצג לפני כל ישראל את הדרך של לימוד התורה שלמד אצל יעקב אביו, כמו שכתוב בפרשת וישב (בראשית לו-ג): "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו". ופירש רש"י: "ואונקלוס תרגם, בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו".

והנה כאשר נתבונן נשכיל להבין כי יוסף הצדיק עמד בקדושתו במצרים, רק בזכות שעסק גם שם בתורה שקיבל מיעקב אביו, שהרי בלי תורה אי אפשר להתגבר על היצר, כמו ששנינו בגמרא (קידושין ל): "כך הקב"ה אמר להם לישראל, בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו".

ונראה להביא ראיה ברורה לכך ממה ששנינו בגמרא (יומא לה): "יוסף מחייב את הרשעים". ומפרש הטעם לכך:

"רשע אומרים לו, מפני מה לא עסקת בתורה, אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי, אומרים לו כלום נאה היית מיוסף. אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית.

אמרה לו השמע לי, אמר לה לאו, אמרה לו הריני חובשתך בבית האסורין, אמר לה ה' מתיר אסורים, הריני כופפת קומתך, ה' זוקף כפופים, הריני מסמא את עיניך, ה' פוקח עורים, נתנה לו

משיח בן דוד מיהודה יבוא בזכות התשובה שסלל יהודה, משיח בן יוסף יבוא בזכות התורה שסלל יוסף

יעקב שלח את יהודה תשובה אל יוסף תורה,
כדי להורות לנו שצריך לעשות תשובה לפני לימוד התורה

תיקוני זוהר: תיקנו לברך "מאורי האש" במוצאי שבת,
כנגד שתי אשות תורה שבכתב ותורה שבעל פה

השכינה הקדושה מתחננת במוצאי שבת:
"סמכוני באשישות" - בשתי אשות תורה שבכתב ותורה שבעל פה

יוסף: "כי הנה המלכים נועדו, זה יהודה ויוסף, עברו יחדיו, זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה", כי מה שסיבב הקב"ה שיפגשו יחד ויתווכחו זה עם זה, הוא משום שכל אחד מייצג דרך אחרת בעבודת ה', לכן נתמלא כל אחד מהם עברה זה על זה, כי שיטתו של יהודה אשר ממנו יוצא משיח בן דוד היא, שצריך לעסוק בתשובה המקרבת את הגאולה, ואילו שיטתו של יוסף שממנו יוצא משיח בן יוסף היא, שצריך לעסוק בתורה המקרבת את הגאולה.

ועל כך אומר המדרש: "רעדה אחזתם שם, אלו השבטים, אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו, יאי למלך מדיין עם מלך". כי השבטים השיגו ברוח קדשם, כי לא בחנם זימן הקב"ה את שני המלכים יהודה ויוסף בפונדק אחד, כי באמת אלו ואלו דברי אלקים חיים, שתי הדרכים טובות כאחד, על כן פתחו ואמרו: "מלכים מדיינים אלו עם אלו מה איכפת לנו", שהרי אנו יכולים ללמוד את השילוב הנפלא של שתי הדרכים גם יחד, ועל זה הוסיפו: "יאי למלך מדיין עם מלך", כי אנו צריכים את שני המלכים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד אשר יבואו ויגאלנו.

תשובה שלימה לפני לימוד התורה

הנה מה טוב ומה נעים לבאר לפי זה מה שסיבב הקב"ה להשלים ביניהם, על ידי יעקב אבינו ששלח את יהודה אל יוסף, כמו שדרשו במדרש הנ"ל: "ואת יהודה שלח לפניו, זה שאמר הכתוב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו... אתמול מתנחנחן זה עם זה, ועכשיו הוא משלחו אצלו".

ויש לומר הביאור על כך, כי כאשר נתבונן נראה כי שתי הדרכים של יהודה ויוסף, דרך התשובה ודרך התורה, קשורות זו בזו בקשר אמיץ בל ימוט, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב (תהלים נ-טז): "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך". וידוע מה שכתב ה"באר היטב" בשלחן ערוך (אור"ח סימן תקעא אות א) בשם רבינו האריז"ל: "שכל המעשים שאדם עושה ותורה שלומד בעודו רשע בעוונותיו הרבים מוסיף כח בקליפות, עד שחוזר בתשובה מוציא מהקליפה".

והעצה על כך היא כמו שכתב ב"דרך פקודיך" (הקדמה), כי כאשר איש ישראל רוצה לעסוק בתורה או לקיים מצוות, ירהר בתשובה על כל מה שחטא כנגד רצון ה', ועל ידי זה הוא מתעלה להיות במדרגת צדיק ברגע אחד, כמבואר בגמרא (קידושין מט:): "המקדש את האשה על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור מקודשת, שמה שהרהר תשובה בדעתו". הרי כי אפילו "רשע גמור" שמהרהר בתשובה נהפך לבחינת "צדיק", ועל ידי זה יעלה כל תורתו בלתי לה' לבדו.

"ורוח אלקים דא רוחא דמשיחא, מיד דיהא מרחפת על אנפי מיא דאורייתא, מיד יהא פורקנא, הדא הוא דכתיב (בראשית א-ג) ויאמר אלקים יהי אור". פירוש: "ורוח אלקים, זו רוחו של משיח, מיד כשתהיה מרחפת על פני מים של תורה, מיד תהיה הגאולה, זה הוא שכתוב ויאמר אלקים יהי אור".

ומה שכתב ה"אור החיים" בשם הזוהר הקדוש, שלא יגאלו ישראל אלא בזכות התורה, כוונתו כמו שהוא עצמו מביא (תחילת פרשת תצוה) בשם הזוהר חדש הנ"ל:

"אמר הקב"ה, בגלויות הראשונות חזרו בזכות אברהם יצחק ויעקב, עכשיו הם חטאו בתורה שנתתי למשה, כד יתבונן ויתעסקון בתורתו, בזכות משה אני גואלם". לפי זה אומר ה"אור החיים" הקדוש: "ולזה נתארך הגלות, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות, אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה".

ויש לפרש בזה רמז הכתוב (שמות יג-ט): "ויקח משה את עצמות יוסף עמו". כי משה רבינו שנתן לנו את התורה הלך בדרכו של יוסף, שצריך לעסוק בתורה כדי להתגבר על יצר הרע, וזהו הענין שלקח משה "את עצמות יוסף עמו", כלומר את עצמותו של יוסף שעסק בתורה אפילו במצרים, ולכן אין משה חפץ לגאול עם הבטלנים מן התורה.

נמצינו למדים מכל האמור שיש שני פירושים על הפסוק: "ורוח אלקים מרחפת על פני המים", פירוש המדרש, שרוחו של משיח מרחפת ומתגלה בעולם בזכות התשובה שנמשלה כמים, כמו שנאמר: "שפכי מים לברך", ופירוש הזוהר הקדוש, שרוחו של משיח מרחפת ומתגלה בעולם בזכות התורה שנמשלה למים. ולפי דברינו אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי משיח בן דוד משבט יהודה יבוא בזכות התשובה שסלל יהודה, ואילו משיח בן יוסף יבוא בזכות לימוד התורה שסלל יוסף.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין דברי חכמים וחדושותם, אשר דרשו על פגישתם של יהודה עם

ה"ה): "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה". זאת ועוד מצינו במדרש (ב"ר ב-ד) שדרשו מקרא שכתוב (בראשית א-ב): "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים".

"רבי שמעון בן לקיש פתר קריא בגלויות, והארץ היתה תוהו, זה גלות בכל... ובוהו, זה גלות מדי... וחושך, זה גלות יון... על פני תהום, זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום... ורוח אלקים מרחפת, זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישעיה יא-ב) ונחה עליו רוח ה', באיזו זכות ממשמשת ובאה, המרחפת על פני המים, בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב-ט) שפכי מים לברך".

על פי האמור נשכיל להבין מה שסיבב הקב"ה, שגם דוד המלך שבא משבט יהודה סלל את הדרך לכל בעלי תשובה, כמו ששינו בגמרא (ע"ז ד:):

"לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב (תהלים קט-כב) ולבי חלל בקרבי... אלא לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד... והיינו דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (שמואל ב כג-א) נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על, נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה".

אולם כמו שאין הגאולה באה רק על ידי תשובה, כך אין הגאולה באה רק על ידי עסק התורה, כמו שהביא ה"אור החיים" הקדוש פרשת בראשית (על פסוק בראשית אופן כב) בשם המדרש: "ורוח אלקים וגו', אמרו במדרש זה רוחו של משיח, מרחפת על פני המים, אין מים אלא תורה, על דרך אומרם בזוהר (זוהר חדש פרשת בראשית דף ח טור ד ד"ה ויקרא) שלא יגאלו ישראל אלא בזכות התורה שנמשלה למים".

וכבר הערנו [במאמר לחג הסוכות], כי אף שבמדרש הנ"ל לא הזכירו תורה כי אם תשובה שנמשלה למים, אבל מצינו מקור לדברי ה"אור החיים" הקדוש בזוהר הקדוש (ח"א רסג):

זאת ועוד, שהרי שמירת שבת היא סגולה לכפרת עוונות, כמו שדרשו בגמרא (שבת קיח:): "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו". ויש לצרף עוד מה ששינו בגמרא (שבת קיט:): "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו, ואומרים לו (ישעיה ו-1) וסר עוונך וחטאתך תכופר". נמצא כי אחרי ששמר האדם שבת הרי הוא נקי מכל העוונות, לכן ראוי הוא אז ללמוד תורה זך ונקי מכל פגם.

הנה כי כן זהו ביאור המדרש: "למדנו רבינו, אימתי מברכין על הנר במוצאי שבת", כלומר ממתי אפשר לברך לפני ה' על נר מצוה ותורה אור, שהרי אם אינו נקי מעוונות אין הקב"ה רוצה בתורתו, כמו שכתוב: "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי", על כך משיב המדרש: "כך שנו רבותינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו". כלומר רק אחרי שייחנה בשמים מאור תורתו, כי כבר נמחלו לו העוונות בשבת, אז אפשר לברך לפני ה' על אור הנר שהוא עסק התורה.

על כך הביאו במדרש רביה לכת: "ומנין למדו, מן הקב"ה שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב, ואחר כך ויבדל אלקים בין האור ובין החושך". כלומר רק אחרי שראה הקב"ה את אור התורה כי טוב הוא, בלי שום פגם מצד עוונות האדם, הבדיל את אור התורה מן החושך של הקליפות שלא יוכלו לקבל יניקה מקדושת התורה, אבל אם ח"ו לימוד התורה אינו מאיר באור כי טוב בלי שום רע, כי אז אין הקב"ה מבדיל את אור התורה מן החושך, אלא התורה הולכת בגולה בתוך חשכת הקליפות, הנה כי כן למדנו מזה שאין מברכים על אור הנר שהוא רמז על התורה, רק אחרי שיאותו לאורו, שייחנה מאור תורתו בשמים.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מה שהסמינו חכמינו ז"ל דבר זה על הפסוק: "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף", שהרי ענין זה מתקשר להפליא עם מה ששלח יעקב את יהודה אל יוסף לתקן לו בית תלמוד, כדי ללמד אותנו בזה הוראה לדורות עולם, שצריך להקדים את דרך התשובה של יהודה לפני דרך התורה של יוסף, ומטעם זה תיקנו לברך על אור הנר במוצאי שבת, אחרי שתיקנו ישראל בתשובה את כל עוונותיהם בשבת קודש, ושניהם כאחד טובים תשובה ותורה לקרב בזה את הגאולה העתידה על ידי שני המלכים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד שיבואו ויגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו אמן.

בה (עמוס ה-ב) נפלה לא תוסיף קום, וכד אתא מוצאי שבת אסתלקת נשמתא יתירתא דבה (שמות לא-יז) וינפש, וינפש, מייד דאיהי אסתלקת וי נפש, דלית מאן דסמיך לה, בההיא זמנא איהי אמרת לישראל סמכוני באשישות דאינון מאורי האש, ומה ניהו תרי תורות דאינון חצובות מאש".

ונבאר פירוש הדברים בלשון הקודש, המילה הראשונה בתורה שבכתב בראשי"ת יש בה אותיות תר"י א"ש, כלומר רמז על שתי אשים שאנו מדליקים להבדלה במוצאי שבת ומברכים עליהן ברכת "מאורי האש". וביאור הענין הוא כי בכל שבת יורדת נשמה היתירה בתוך איש ישראל, כדי לסמוך בשכינה הקדושה שנמצאת עמנו בגלות, אבל במוצאי שבת כאשר הנשמה היתירה מסתלקת מן האדם, השכינה מצטערת על כך כמו שכתוב (שמות לא-יז): "וביום השביעי שבת וינפש" – וינפש" היא אותיות וי-נפש, כי השכינה מצטערת על סילוק הנשמה היתירה כי אין מי שיסמוך בה. ועל כך היא מתחננת: "סמכוני באשישות" – ב"שתי אשות" שהן רמז על תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

במוצאי שבת בכניסת ימות החול צריך שמירה של עסק התורה

ויש להוסיף תבלין לבאר הטעם שהשכינה מצטערת במוצאי שבת על סילוקה של הנשמה יתירה ומקוננת "וי אבדה נפש", כי בשבת קודש כל ישראל פרושים מכל מלאכות עניני העולם הזה ועוסקים בתורה ובעבודת ה', הרי הם יכולים להתגבר על היצר הרע בכח התורה, אבל במוצאי שבת כאשר אדם חוזר לעסוק בעניני העולם הזה, הרי יש חשש שמתוך הטרדה להביא פרנסה לביתו ישכח לעסוק בתורה ולא יוכל להתגבר על היצר הרע, על כן מתחננת השכינה לפנינו: "סמכוני באשישות" – ב"שתי אשות" של תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כדי שנזכור לעסוק בתורה שהיא שמירה כנגד היצר הרע, ומטעם זה תיקנו לברך ברכת "מאורי האש" על שתי נרות כנגד שני חלקי התורה.

אמנם לפי האמור יש להוסיף עוד נקודה חשובה, על מה שהשכינה מתחננת לפנינו דוקא במוצאי שבת: "סמכוני באשישות" – ב"שתי אשות" כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שעל כך תיקנו לברך על שתי נרות, כי שבת קודש הוא זמן של תשובה וכפרת עוונות, כמו שרמזו בספרים הקדושים שב"ת נוטריקון ש'בת ב'ו ת'שוב.

מעתה יאירו עינינו להבין חכמתו הגדולה של יעקב אבינו: "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה". ופירש רש"י בשם מדרש אגדה: "להורות לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה". כי יעקב אבינו עמוד התורה הכריע כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, דרך התשובה של יהודה שממנו יצא משיח בן דוד, ודרך התורה של יוסף שממנו יצא משיח בן יוסף שניהם כאחד טובים, שהרי אי אפשר לעסוק בתורה רק אם עושים תשובה תחילה.

לכן הקדים יעקב לשלוח את יהודה שדרכו היא דרך התשובה אל יוסף שדרכו היא דרך התורה, כדי להורות לכל ישראל שצריך להקדים את הדרך של יהודה, לעשות תשובה על כל עוונותיו לפני שעוסק בתורה. וזהו שפירש רש"י בשם מדרש אגדה: "לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה" – הוראה לכל הדורות, שצריך לשלב את שתי הדרכים, תחילה הדרך של יהודה לשוב בתשובה שלימה לפני ה', ואחר כך הדרך של יוסף לעסוק בתורה.

מברכים על אור הנר במוצאי שבת שהוא רמז על אור התורה

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מאמר המדרש: "ואת יהודה שלח לפניו. ילמדנו רבינו, אימתי מברכין על הנר במוצאי שבת, כך שנו רבותינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו". נקדים לבאר הטעם שתיקנו חכמינו ז"ל לברך במוצאי שבת על אבוקה הכלולה לפחות משני נרות, כמבואר בגמרא (פסחים קג:): "אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר". וכתב הרמ"א (או"ח סימן רחצ סעיף א) בשם האגודה: "ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה".

ויש ללמוד הביאור על כך ממה שמצינו מאמר נפלא בתיקוני זוהר (תיקונים חדשים תיקון ו קמג:): על מה שתיקנו לברך במוצאי שבת ברכת: "מאורי האש", שהתכלית בזה לחזק את השכינה הקדושה המצטערת על הנשמה היתירה שנסתלקה מן האדם, על ידי שנדליק שתי אשים שהן כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והנה הם דברי התיקונים:

"בראשית תמן תרי אש, ואלין אינון תרין אשין דאינון בורא מאורי האש, ועלייהו אתמר (שיר השירים ב-ה) סמכוני באשישות, בתרי אשות, ואמאי אמר בהון סמכוני, אלא בלילי שבת נשמה יתירא קא נחתא לסמכא שכינתא תתאה בגלותא, דאתמר

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com